

## O souvislostech práva příslušníka minority vyjádřit, uchovat a rozvíjet vlastní totožnost v normové tkáni Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin z roku 1995

Dalibor Jílek

### 1. KRÁTCE O FORMĚ PŘÍSPĚVKU

Je nemožné převést tvar svity do formy předkládaného příspěvku, jen jakési svébytnosti suity snad mohou být cestou vzdálené podobnosti využity. Skladbu příspěvku budou tvořit nebitké hutnější črty provázané s cyklickými projevy. Náplní se stane rozbor některých podstatných, a to hmotně právních rysů Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin, která byla přijata Výborem ministrů Rady Evropy 10. listopadu 1994 a posléze otevřena k podpisu 1. února 1995.<sup>1</sup> Úmluva vstoupila v platnost 1. února 1998.<sup>2</sup>

### 2. RESPEKT, UCHOVÁNÍ A PODPORA KULTURNÍ ROZMANITOSTI

Přestože Rámcová úmluva patří k mezistátním

smlouvám, proniká do vnitřních vztahů společnosti, neboť její stěžejní účel leží v účinné ochraně národnostních menšin, práv a svobod členů takových minorit.<sup>3</sup> Úmluva vstupuje do poměrů mezi menšinou a většinou obyvatelstva, jakož i do vztahů uvnitř minoritního společenství. Smluvní úprava chrání spíše atomizovaného příslušníka národnostní menšiny, zaručuje mu však lidská práva, která mají většinou kolektivní podstatu. Nadto Rámcová úmluva nevylučuje vnitrostátní zákonodárství přiznávající minoritě ryze kolektivní oprávnění.

Regulační průnik je tudíž nepřímého charakteru, protože Rámcová úmluva obsahuje skrovný počet bezprostředně použitelných pravidel, jež mohou být bez zákonodárského zásahu zužitkovány adresáty normy. Vůle signatářů jednoznačně směřuje k vyloučení bezprostředního použití takových lidskoprávních no-

<sup>1</sup> Následující státy podepsaly Rámcovou úmluvu: Albánie, Bulharsko, Česká republika, Dánsko, Estonsko, Finsko, Gruzie, Chorvatsko, Irsko, Island, Itálie, Lichtenštejnsko, Litva, Lotyšsko, Lucembursko, Maďarsko, Makedonie (FYROM), Malta, Moldavsko, Německo, Nizozemí, Norsko, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Rumunsko, Rusko, Řecko, San Marino, Slovensko, Slovinsko, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko, Ukrajina, Velká Británie a kromě těchto subjektů tři nečlenské státy Rady Evropy Arménie, Ázerbájdžán a Bosna-Hercegovina.

<sup>2</sup> Rámcovou úmluvu ratifikovalo 32 států v tomto časovém sledu: Rumunsko, Španělsko, Slovensko, Maďarsko, Kypr, Moldavsko, San Marino, Estonsko, Makedonie (FYROM), Německo, Dánsko, Finsko, Chorvatsko, Itálie, Lichtenštejnsko, Česká republika, Velká Británie, Ukrajina, Malta, Slovinsko, Rakousko, Arménie, Rusko, Švýcarsko, Norsko, Bulharsko, Irsko, Albánie, Švédsko, Bosna-Hercegovina, Litva a Ázerbájdžán.

<sup>3</sup> Srov. Framework Convention for the Protection of National Minorities. Collected Texts. Štrasburk, 1999, str.22.

rem. Důvodová zpráva k Úmluvě vysvětluje v části nazvané „Přístupy a základní pojmy“, že dokument většinou zahrnuje ustanovení programového typu, která vyžadují legislativní anebo exekutivní opatření.<sup>4</sup>

Smluvní ustanovení sledují normativní cíle, přičemž ponechávají státům volnost, jak dosáhnout výsledku. Programová ustanovení z definice zohledňují konkrétní společenskou i kulturní situaci v každé zemi. Když pojmová iluminace neuzivá nejjasnějšího právního názvosloví, pak je vhodné doplnit, že řečená ustanovení obsahují mezistátní závazky, jež požadují splnění konkrétního cíle. Výsledčné závazky (*obligations of result*) jsou nevyprostitelně spjaty s různým stupněm dovolení,<sup>5</sup> přitom rozsah takové permise dostupuje značné míry, aby smluvní státy mohly brát na zřetel zcela osobité sociální a kulturní okolnosti coby charakteristické materiální prameny. Výběr zákonodárných a exekutivních opatření, jež zprostředkují normativní výsledek, však nesmí ohrožovat jednotný (minimální) standard mezinárodní ochrany.<sup>6</sup>

Osmý díl preambule se dovolává kulturní pestrosti, jež může být dle tvůrců Rámcové úmluvy zdrojem i činitelem, a to nikoli dělení, nýbrž obohacení společnosti. Preambule skrytě naznačuje – vždyť vychází ze vzdálenější i nedávné historické zkušenosti – že lidé jsou náchylní spatřovat v kulturní různosti něco abnormálního až odpudivého. V lidském chování, postojích a činech mohou být zaznamenány primitivní reakce vůči kulturně odlišným osobám, pudová antipatie, předvědomý odpor ke způsobu jejich života, náboženské víře či neobvyklému jednání.<sup>7</sup> Odstavec preambule podchycuje nesnášenlivost a animozitu v jediném slově: dělení. Rámcová úmluva naopak chápe kulturní rozmanitost jako silný podnět sociálního rozmachu, kdy „soužití kultur“ v prostředí tolerance a dialogu se stává východiskem i konečným cílem. Pak také kulturní rozličnosti a každá forma kultury může být viděna jako příspěvek k hojnosti všech ostatních.<sup>8</sup>

Dvojniskové chápání kulturní rozmanitosti v globálním světě<sup>9</sup> nemůže být založeno na binární myšlence buď/anebo, nýbrž na ideji oba/a.<sup>10</sup> Konečně v tom spočívá jádro multikulturality, pro kterou horuje Rámcová úmluva. Pokojná koexistence kultur, živoucí a obohacující simultánní interakce částí obyvatelstva v konkrétním místě, státě, přeshraničním regionu čili v různých prostorech je ideálem Úmluvy, aniž by muselo být nevyhnutelně rozlišováno mezi většinou a menšinou, což je toliko povrchnější jevové i kvantitativní rozlišování.

### 3. KULTURA V KOMPLEXU LIDSKÝCH PRÁV

Kvůli barvitějšímu nárysu problému lze ocitovat rozhovor mezi A. Einsteinem a S. Freudem. Einstein v roce 1930 napsal: „Až dosud jsem věřil, že když rozvíjíme pravidla soudů i organizací a pokoušíme se budovat společnost založenou na vládě práva, pak snad bychom byli schopni vystavět společnost míru a spravedlnosti. Ale něco mi napovídá, že nemohu spatřit průniky, které jsou důležité. Existují nějaké pohledy, které mi můžete nabídnout z Vaší oblasti?“ S. Freud opáčil: „Domnívám se, že odpověď spočívá v rozvoji kultury uvnitř společností. Kulturu vnímám jako sdílené hodnoty, za něž cítí odpovědnost všechny části obyvatelstva.“<sup>11</sup>

Citovaný diskurs coby výměna argumentů může být zkoumán z řady úhlů. Z pohledu dialektického páru prostředku a cíle si Einstein staví metu: společnost spravedlnosti a míru, k níž dospívá skrze vládu práva. Ta jinak zastupuje společenskou hodnotu a cíl. Einstein vnímá také institucionální povahu práva. Instituce jsou totiž nutnou součástí každého moderního právního systému, ať mají normotvorný charakter anebo vynucují právo.<sup>12</sup> I tyto složité sociální struk-

<sup>4</sup> Srov. Framework Convention for the Protection of National Minorities. Collected Texts. Štrasburk, 1999, str. 20.

<sup>5</sup> Srov. Report of the International Law Commission on the work of its twenty ninth session, 9 May – 29 July 1977, str. 38–39, D. JÍLEK, Krátké zamyšlení nad kontrolním mechanismem Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin. In: P. ŠTURMA, Implementace lidských práv a mezinárodní kontrolní mechanismy, Praha, 1999, str. 54–55.

<sup>6</sup> Srov. R. HOFMANN, The Potential Role of the Council of Europe Framework Convention for the Protection of National Minorities in the Context of Promoting Multi-Ethnic Society and Democratic Citizenship in South Eastern Europe, str. 4 (nepublikovaný příspěvek).

<sup>7</sup> Srov. H. J. STEINER – PH. ALSTON, International Human Rights in Context. Law, Politics, Morals. Text and Materials. Oxford, 1996, str. 1000.

<sup>8</sup> Srov. H. J. STEINER – PH. ALSTON, op. cit. pod<sup>7</sup>, str. 1000.

<sup>9</sup> Srov. J. MERTUS, What is New in Our Thinking about Political and Legal Space? In: ASIL Proceedings of the 92<sup>nd</sup> Annual Meeting, April 1–4, 1998, str. 67.

<sup>10</sup> Srov. R. L. TESKE, Political Space: The Importance of the In-between. In: ASIL Proceedings of the 92<sup>nd</sup> Annual Meeting, April 1–4, 1998, str. 68–69.

<sup>11</sup> In the 1930 s, Albert Einstein wrote to Sigmund Freud, „I have believed until now, that if we develop rules in courts and organizations, and we try to develop a society grounded in the rule of law, then perhaps we would be able to build a society of peace and justice. But something tells me that I may not be looking at insights that are important. Are there insights that you can give me from your background?“ And Freud said to him, „I believe that the answer lies in the development of culture within societies. By culture I mean shared values to which all parts of the population feel accountable.“ Citováno podle B. G. RAMCHARANA, Remarks. ASIL Proceedings of the 92<sup>nd</sup> Annual Meeting, Washington, April 1–4, 1998, str. 4.

<sup>12</sup> Srov. J. RAZ, The Authority of Law. Essays on Law and Morality. Oxford, 1994, str. 103–110.

tury se ve společnosti podmaněné vládě práva bezvýhradně podrobují právnímu řádu.

Freud shledává prostředek v kultuře. Rozmach kultury a aktivní ztotožnění členů společnosti se sdílenými hodnotami se jeví jako instrument. Freud tak spoléhá na proces socializace (komunikace), na činnost osvojování systému univerzálně platných hodnot spjatých se zpětnou vazbou individuální odpovědnosti. V jistém ohledu jeho výrok zní jednostrunně, jakoby smlčel o jevu multikulturality, ale v krátké odpovědi nemohou být přece zjeveny rozmanitosti pojmu a zdaleka ani všechny prvky kultury.<sup>13</sup> Jinak obrat „kultura“ vyjadřuje mnoho významů, chová se jako polysém, neboť má několik zřetelně odlišných konotací.<sup>14</sup> V tradičním smyslu znázorňuje národní charakteristiku. Tento význam podchycuje Rámcová úmluva; pro její účely se kultura jeví jako dynamický systém hodnot sestávající z osvojených prvků jako jsou zvyky, tradice, víra, pravidla, jež umožňují navázat vztahy mezi členy skupiny, jakož i komunikovat se světem a rozvíjet tvořivé schopnosti.<sup>15</sup> Celostně (holistické) vnímání jevu, který bývá antropologickou vědou různorodě vymezován, prozrazuje, že svět je relačním prostorem partikulárních kultur.<sup>16</sup> Prostor v naznačeném smyslu představuje simultánní soužití vzájemných společenských vztahů a interakcí ve všech škálách – od místní po globální úroveň.<sup>17</sup> Partikulární kultura je zároveň svéobsažná a uzavřená, jakož i otevřenou a přítomnou součástí rozsáhlejšího celku.<sup>18</sup> Partikulární kultura se nepochybně váže ke člověku samému jako členovi určité společnosti, ale i skupině, jíž bývá přenášena z generace na generaci. Ochranu kulturní totožnosti jedince a skupiny zavádí v kontextu mezinárodního řádu Deklarace UNESCO o rase a rasovém předsudku, která byla schválena aklamací již v roce 1978.<sup>19</sup> Deklarace toho druhu sice nepatří mezi vyvolené zevní formy mezinárodního práva a tak nepožívá závaznou autoritu, nicméně může profilovat *opinio iuris* právě jako důvod závaznosti mezinárodního obyčeje.

Pravidla vtělená do Deklarace mají přinejmenším povahu pobídky, kterážto tak důsažně charakterizuje

je tzv. *soft law*. Text uvádí definiční ustanovení, které přiznává všem jednotlivcům a skupinám právo být jiným(i) (*the right to be different*), což značí považovat se za jiné(ho) a být jako taci respektován(i). Jedinečným rysem Deklarace je provázání individuálního a kolektivního práva na jinakost se zvláštními zvýhodňovacími opatřeními (*affirmative action*).<sup>20</sup> Potřebu příznivějšího nakládání vyslovuje ustanovení čl. 9 odst. 2, který požaduje, aby přijatá zvláštní opatření zajistila rovnost v důstojnosti a práva jednotlivců a skupin, kdekoliv je to nutné, přičemž uvedená opatření nepředstavují rasovou diskriminaci. Rovněž čl. 5 odst. 2 ukládá pozitivní povinnost činit vhodné kroky k nápravě nevýhod, kterými rasová nebo etnická skupina trpí s ohledem na její úroveň vzdělání a života.

Deklarace nevydělává jednotlivce z komunity, čímž opouští tradiční individualizaci lidských práv. Uznává, že kolektiv může zprostředkovat vztah jedince ke státu. Souběžně dokument protěže přímý nezprostředkovaný poměr člověka ke svrchované entitě.<sup>21</sup> Paralelní ochrana individuální i kolektivní totožnosti, jež vyzařuje existenciální hodnotu rozmanitosti, tu stojí v sociálním průsečíku, protože vyjadřuje vertikální a horizontální společenské vazby. Deklarace zásadně reguluje vztahy jednotlivce i skupin ke státu jako politicky organizované jednotce, jakož i zcela zprostředkovaně a simultánně vchází do horizontálních společenských poměrů, jež mají souběžně svůj rozměr vnitřní i vnější.

Odhlédnuto od ochrany skupinové (etnické i rasové), právu člověka na jinakost primárně odpovídá korelační povinnost státu.<sup>22</sup> Výkon oprávnění podmiňuje chování státu, kterýžto musí nejenom právo respektovat, ale poskytnout nositeli prostor pro jeho tvořivé naplňování. V horizontální úrovni spojuje takové právo osobu s jinými jednotlivci i skupinami, jež jsou rovněž zavázáni respektovat jinakost osoby.

Preambule Rámcové úmluvy na rozdíl od předchozího obecnějšího schématu náznakem vyhraňuje subjektivní právo příslušníka národnostní menšiny, jehož objekt vězí ve **vyjádření, uchování a rozvíjení totožnosti**,<sup>23</sup> přičemž sedmý odstavec rozlišuje vedle

<sup>13</sup> Široký pojem „kultury“ zahrnuje takové složky: jazyk, náboženství, politika, výchova a pod. Srov. A. DUNDES RENTELN, Cultural Bias in International Law. ASIL Proceedings of the 92<sup>nd</sup> Annual Meeting, April 1–4, 1998, Washington, str. 233.

<sup>14</sup> Lze mít na mysli tzv. „vysokou“ kulturu anebo „masovou“ kulturu.

<sup>15</sup> Kanadská komise pro UNESCO navrhla definici kultury: „Culture is a dynamic value system of learned elements, with assumptions, conventions, beliefs and rules permitting members of a group to relate to each other and to the world, to communicate and to develop their creative potential.“ Citováno podle A. DUNDES RENTELN, op. cit. pod <sup>13</sup>, str. 233.

<sup>16</sup> Srov. The New Encyclopaedia Britannica. Macropaedia. Knowledge in Depth. Chicago, 1991, sv. 16, str. 874.

<sup>17</sup> Srov. R. L. TESKE, op. cit. pod <sup>10</sup>, str. 69.

<sup>18</sup> Srov. R. L. TESKE, op. cit. pod <sup>10</sup>, str. 69.

<sup>19</sup> Srov. M. BOSSUYT, Comprehensive Examination of Thematic Issues Relating to Racial Discrimination. The Concept and Practice of Affirmative Action. Preliminary Report. E/CN. 4/Sub. 2/2000/11, 19 June 2000, str. 10 (body 30–31).

<sup>20</sup> Srov. M. BOSSUYT, op. cit. pod <sup>19</sup>, str. 10.

<sup>21</sup> Srov. G. ŠMAUSOVÁ, Text a podtext „Rizikové společnosti“ Ulricha Becka. Politologický časopis, 1997, č. 2, str. 178–179.

<sup>22</sup> Srov. T. MACHALOVÁ, Boj proti rasismu jako boj za právo být jiným. Reflexe problému v kontextu kritické teorie společnosti. Politologický časopis, 1997, č. 2, str. 155–157.

<sup>23</sup> Srov. F. SUDRE, Mezinárodní a evropské právo lidských práv. Brno, 1997, str. 193–199.

etnické, jazykové a náboženské identity taktéž kulturní svébytnost. Součástí prologu Úmluvy neobsahuje výraz „právo“ a ani slovník preambulárního verše nespolehá na zmechanizovaná právní vyjádření povinnosti, která jsou použita ve věcných oddílech smlouvy.

Nevšedností odstavce je identifikace sociálního organismu, jenž má nejenom přísně ctít etnickou, kulturní, jazykovou a náboženskou totožnost každé osoby náležící k národnostní menšině, ale budovat vhodné podmínky pro její vytváření, uchování a rozvíjení. Do pozice sociálního subjektu se pozoruhodně staví plurální a skutečně demokratická společnost, která nikdy nepoživá charakter právní osoby. Tvůrci Rámcové úmluvy záměrně sdílejí přesvědčení i právní očekávání právě od takového příznačného druhu společenství, které je nejenom zorganizováno ve stát, ale sestává z jednotlivců spojených bezpečnými sociálními a komunikačními vazbami.

Teleologické čtení preambule Rámcové úmluvy snadno nachází její účel. *Telos* smlouvy tkví v účinné ochraně národnostních menšin, individuálních práv a svobod jejich členů. Úmluva nepřiznává minoritním společenstvím žádná kolektivní práva, v jejichž ohnisku se ocitá dynamická zásada sebeurčení, i když jejich rozličnou vnitrostátní úpravu nevylučuje. Striktním požadavkem územní celistvosti vyztučuje vnitřní společenskou stabilitu multikulturní společnosti a bez pochyb i jistotu mezistátních poměrů. Přídavkem ještě zdůrazňuje národní suverenitu států, která – kriticky vzato – ztělesňuje jistou nevypočitatelnou hádanku, navzdory rozbujele rozhodčí a soudní judikatury.<sup>24</sup>

Jestliže výlučnost je nezaměnitelným znakem, atributem svrchovanosti, pak smluvní strana disponuje výlučnou volbou zákonodárných a politických prostředků, jak naplnit výsledné závazky Rámcové úmluvy. Smluvní povinnosti požadující určité chování (komisivní anebo omisivní) ovšem neznají žádný výběr opatření. Volba jsoucí imanentní součástí výsledných povinností (dispozice) ovšem není neomezená, neboť podléhá nejen účelu Úmluvy, ale též je nevyhnutelně spjata s hypotézou smluvních pravidel.

Ochrana menšin rozhodně nepatří z hlediska národní svrchovanosti mezi výlučné, vnitřní věci smluvního státu.<sup>25</sup> Ustanovení čl. 1 Rámcové úmluvy vyhrazuje ochraně minorit svébytné místo v oblasti lidských práv. Takový pozoruhodný druh oprávnění uděluje jejich nositelům výhodné postavení spojené s osobní volbou. Čl. 3 odst. 1 zaručuje východiskové lidské prá-

vo, kdy každému příslušníkovi národnostní menšiny přiznává oprávnění svobodné volby, zdali chce či nechce požívat dobrodiní smluvní ochrany. Adjektivum „svobodné“ slučuje negativní a pozitivní stránky. V záporném smyslu musí být volba prostá jakýchkoli právních i technických překážek, jakož i nepříznivých následků, a taktéž musí být učiněna bez nátlaku a ovlivňování. Volba pozitivně vnímaná pak určuje životní plán dotčeného jedince.

Člen minority v definovaném rámci práva na autoidentifikaci má možnost se asimilovat, neboli ztratit kulturní identitu, neviditelnou charakteristiku své původní skupiny a tak náležet novou totožnost.<sup>26</sup> Asimilace však představuje dvojsměrný sociální proces.<sup>27</sup> Dominantní komunita musí být otevřená a ochotná přijmout takového jednotlivce. Admise tak předpokládá nepřítomnost nepřátelských postojů či diskriminace.<sup>28</sup>

Smluvní minoritní režim vyrůstá z hlavního kořene: ze zásady rovnosti zacházení se všemi bytostmi. Ustanovení čl. 4 předpokládá formálně profilované právo na rovnost před zákonem, jakož i stejnou zákonnou ochranu. Dispozice normy zmiňuje zákon, kterážto vnější forma vnitrostátního řádu zaujímá klíčové postavení v logicky uspořádaném a hierarchizovaném (vnitrostátním) systému. Klasická formulace se neopírá pouze o zásadu rovnosti, ale jejím organickým bodem se stává princip zákazu jakékoli diskriminace. Systematický výklad čl. 4 ve spojení s čl. 6 Rámcové úmluvy vysvětluje, že prvé ustanovení vyžaduje zákonodárná opatření v odvětvích ústavního, trestního, správního práva aj. a stejně tak v segmentu práva soukromého: občanské právo atd. Kdežto následující pravidlo koncentrovaně směřuje k implementaci platných předpisů.

Druhý odstavec čl. 4 upravuje zvýhodněné zacházení s příslušníky národnostních menšin zvláštní (adekvátní) opatření sledující úplnou a účinnou rovnost mezi členy minority a většinou obyvatelstva. Zvláštní opatření jsou sevřena kvalifikačními „tenaty“: kumulace věcné a časové podmínky. Opatření nesmí vést k svévolnému a protiprávnímu (nezákonnému) rozlišování a musí být temporálně omezená.<sup>29</sup>

Rámcová úmluva má spolčující, dichotomní ráz. Mezinárodně právní dokument obsahuje tradiční individuální lidská práva, která bývají přiřazována k tzv. první generaci, a specifická práva příslušníků menšin. Zatímco práva spadající do první kategorie převážně podmiňují negativní povinnosti smluvních

<sup>24</sup> Srov. případy *Las Palmas, Rakousko-německá celní unie, právo přechodu Indů* aj. M. Koskenniemi, *From Apology to Utopia. The Structure of International Legal Argument*. Helsinky, 1989, str. 192 a násl.

<sup>25</sup> Srov. *Framework Convention for the Protection of National Minorities. Collected Texts*, Štrasburk, 1999, str. 22.

<sup>26</sup> Srov. R. BARKAN, *Race, Religion, and Nationality in American Society: A Model of Ethnicity – From Contact to Assimilation*. *American Ethnic History*, 1995, č. 2, str. 47 a násl.

<sup>27</sup> Srov. R. BARKAN, *op. cit.*, pod <sup>26</sup>, str. 49.

<sup>28</sup> Srov. R. BARKAN, *op. cit.*, pod <sup>26</sup>, str. 49.

<sup>29</sup> Srov. M. BOSSUYT, *op. cit.*, pod <sup>19</sup>, str. 14 (body 41 a 42).

států<sup>30</sup>, tak speciální menšinová práva vyžadují bytostně pozitivní akci ze strany smluvních entit, aby mohla být uchována charakteristická kulturní totožnost menšiny.<sup>31</sup>

Formulační jednoduchostí jsou opředena práva svobody pokojného shromažďování a sdružování, včetně náboženské volnosti i svobody svědomí a myšlení. Svoboda vyjadřování je už rozvinuta do náležité normové struktury. Zmíněná práva nejsou svázána toliko úzkým osobním rozměrem: členové minorit, nýbrž mají univerzální rozpětí. Partikulární práva příslušníků menšin mají naopak jedinečné beneficiáře. Mezi taková oprávnění patří: právo užívat menšinový jazyk, právo být informován ve svém jazyku, právo užívat jméno a příjmení v menšinovém jazyku, právo užívat vývěsní štíty, nápisy, názvy ulic, tradiční místní jména, právo

zřizovat a spravovat vlastní školy a výchovná zařízení, právo učit se ve vlastním jazyku a konečně právo na efektivní účast v kulturním, sociálním a hospodářském životě, včetně veřejných záležitostí.

#### 4. ZÁVĚR

Sociální hodnotou a hlubinným cílem smluvního minimálního standardu je naplnění multikulturní myšlenky, jíž vyjadřuje jednoduché sousloví oba/a. Jinak napsáno, Rámcová úmluva sleduje pokojné, bezpečné a rovné soužití menšin(y) s většinou, přičemž si takové komunity uchovávají i rozvíjejí svébytnou kulturní identitu.

<sup>30</sup> Srov. J. SCHOKKENBROCK, What Kind of Information Do We Need for Monitoring the Implementation of Fundamental Rights of Minorities? A Council of Europe Experience. Příspěvek proslouvený na mezinárodní konferenci v Montreaux, 4.–8. září 2000, str. 3.

<sup>31</sup> Srov. M. BOSSUYT, op. cit. pod <sup>19</sup>, str. 25 (bod 80).